

Orhan Kemal

Türk edebiyat tarihinin önemli yazarlarından olan Orhan Kemal 15 Eylül 1914'te Adana'nın Ceyhan ilçesinde doğdu. Asıl adı Mehmet Raşit Ögütçü olan yazarın kişiliğinin oluşmasında babası Abdulkadir Kemali önemli bir yer tutar.

Abdülkadir Kemali 1908 yılında İstanbul Darülfünunda hukuk eğitimine devam ettiği yıllarda memleket meseleleriyle yakından ilgilenen ve bu sebeple gönüllü olarak Çanakkale cephesinde teğmen olarak savaşmış bir askerdir. Daha sonraları birçok görevde bulunan Abdülkadir Kemali, 1920-1923 yılları arasında Birinci Büyük Millet Meclisi'nde Kastamonu Milletvekilliği görevinde bulunur, sonrasında da Adana'ya dönerek avukatlık ve gazetelerde yazarlık yapmaya başlar. Muhafız yazılarından ötürü gazetesi yasaklanır, kendisi de tutuklanmak üzereyken Beyrut'a kaçar. 1939'daki afa yurda geri dönen Abdülkadir Kemali 1949'da vefat eder.

Orhan Kemal'in annesi Azime Hanım ise doğma büyüme Adanalı olan bir ilkokul öğretmenidir. Eşinin işinden dolayı değişik illerde bulunmuşsa da emekliliğinden sonraki geri kalan hayatını Adana'da geçirir. Azime Hanımın en önemli özelliklerinden birisi çevresine sürekli kısa hikayeler anlatması; sohbeti ve muhabbetinin hoş olmasıdır. Orhan Kemal'in yazarlığında annesinin hikayelerle olan bu yakın ilişkisinin önemli yer tuttuğu tahmin edilir.

Orhan Kemal, *-babasının gazete yazılarından dolayı aranması üzerine Suriye'ye kaçmasıyla-* 1931 yılında orta öğretim eğitimini yarıda bırakarak babasının yanına gider, orada bulaşıkçılık ve matbaa işçiliği gibi çok farklı işlerde çalışmaya başlar. Zorlu bir yaşam mücadelesinin verildiği o yılların ardından tek başına memleketi Adana'ya dönen Orhan Kemal, burada çırçır fabrikasında (bilinen adıyla Milli Mensucat fabrikası) çalışmaya başlar, ardından da 1937'de aynı fabrikada kendisi gibi işçi olan Nuriye Hanım ile evlenir. Bir yıl sonra ilk çocuğu Yıldız doğar. Bu dönem yazarın birçok roman ve öyküsünde önemli yer tutar.

1938'de askerlik görevine başlayan Orhan Kemal Niğde'de askerliğini yaparken üstlerinin kendisine olan davranışlarına karşı çıkar ve akabinde cezalar alır. Buna bir de "komünizm faaliyeti; yabancı rejimler lehinde propaganda ve isyana teşvik" gibi suç da eklenince beş yıl hapis cezasına mahkûm edilir. Önce Niğde'de sorgulanır ve cezaevine gönderilir; hemen ardından Kayseri, Bursa ve Adana cezaevlerinde yatar.

1940 yılında Bursa cezaevinde Nazım Hikmet ile tanışması yazarlığının dönüm noktasını oluşturur. Nazım Hikmet ile daha tanışmadan önceleri de ona karşı içten içe sevgi beslemiş, eserlerini, şiirlerini hep takip etmiştir. Hapisteyken Nazım Hikmet ile yıllarca aynı odayı paylaşan Orhan Kemal onun teşvik ve yönlendirmeleriyle öykü ve roman yazarlığına başlar. 1943 yılının Eylül ayında serbest kalır ve Adana'ya döner. Karataş'ta toprak işlerinde bir ay kadar amelelik yapar. 14 Nisan 1944'te Devlet Demiryolları'nda, aynı yılın haziran ayında Güzel İzmir Nakliyat ambarında çalışmaya başlar. Buradan da işten çıkarılan yazarın 1944'de, adını Nazım koyduğu bir oğlu olur.

Bu arada Orhan Kemal'in Kilis'e giderek yarım kalan askerliğini tamamlaması gerekmektedir. Dikkat çeken nokta, askerliği sırasında *"Çorum'a sürgüne gönderilmesi ve babasının, dönemin başbakanı Recep Peker'e telgraf çekmesi üzerine, 26 Ekim 1946'da serbest bırakılmasıdır"*. Askerliğini tamamlayıp Adana'ya dönen ve yine çok çeşitli işlerde çalışmaya başlayan Orhan Kemal nihayetinde, 1951'de İstanbul'a yerleşir.

Artık Orhan Kemal için Adana dönemi (1914-1950) bitmiş, İstanbul dönemi (1951-1970) başlamıştır. İstanbul'da geçimini dergilere yazdığı yazılarla sağlamaya başlayan yazar, bu durumu son nefesini vereceği 2 Haziran 1970 tarihine kadar sürdürür. Yazar, 3 Ekim 1942'de yayımladığı 'Asma Çubuğu' adlı öyküsünde "Orhan Kemal" takma adını

kullanmış ve bu isme artık tüm yazılarında da yer vermeye başlamıştır. Orhan Kemal ismi 1950'lerin başında kaleme aldığı Murtaza, Cemile ve Bereketli Topraklar Üzerine adlı romanlarla artık iyice tanınarak edebi bir üne kavuşur. Daha sonraki yıllarda öykü ve roman yazımlarının yanı sıra senaryolar da kaleme almaya başlayan yazar, romanlarından tiyatroya oyunlar da uyarlar.

Bu arada Orhan Kemal 1966 yılında yapılan bir ihbar ile tekrar hapis cezası alır. Sultanahmet cezaevinde 35 gün yattıktan sonra tahliye edilir ve 1968'de de bu davadan beraat eder.

Yazar Mayıs 1970'de Bulgar Yazarlar Birliğinin daveti üzerine Sofya'ya gider. Amaçları arasında Bulgaristan'dan gelmiş olan babaannesinin soyu üzerine bir öykü çalışması yapmak da vardır. Fakat bu mümkün olmaz. Ani bir beyin kanaması sonucu 2 Haziran 1970'te ölür. Cenazesi 5 Haziran'da Türkiye'ye getirilerek Zincirlikuyu Mezarlığına defnedilir.

Orhan Kemal zor çalışma koşulları ve hapisane şartlarından sonra ara vermeden geçirdiği yazarlık döneminden notlar aldığı günlüklerinde, 1970 yılından bahsederken yaşamının sonuna yaklaştığının farkındadır. Orhan Kemal günlüklerinde son günlerinden şöyle bahseder; *"Kist dermoid tedavisini Moskova'da yaptırmak istediğimi söyledim. Tojav Arsun'la eşi geldiler. Otelin lokantasında yemek yedik. Konuştuk. Bu arada Fikret Oytam'ın yarın geleceğini öğrendik. Öğleden sonra hastaneye gittik. Gözlerime bakan bayan doktor; 'iki buçuk olan gözünüzünüz derecesi üçe çıkmış, yaş gereği' dedi. Hastaneye yatıp tedavimin burada yapılması şart olacak. Yatalım. Sabahleyin Sofya Radyosu'ndan bayan telefon etti. Salı günü için iki saatlik bir zaman alacaklar. O güne kadar hastaneye yatamazdım. Romanlarımdan pasajlar konuşması yapacaktım. Yapamadım".*

Edebi yaşamı

Orhan Kemal edebiyata Kayseri cezaevinde yazdığı şiirler ile başlar. Hece ölçüsü ile yazdığı ilk şiiri olan 'Duvarlar'ı Raşit Kemal imzası ile 1939-1940 yılları arasında Yedi Gün dergisinde yayımlar. Nazım Hikmet ile tanıştıktan sonra ise serbest şiirler yazmaya başlar. Bir süre şiirlerini Orhan Raşit imzasıyla Yeni Edebiyat (1941), Yeni Ses (1941-1943) ve Yürüyüş (1941-1943) dergilerinde yayımlar.

Yazarın ilk öyküsü ise 1940 yılında Yeni Edebiyat dergisinde yayımlanır. Balık adını taşıyan bu öykü Bacaksız Orhan takma adıyla basılır (Orhan Kemal'in oğlu Işık Öğütçü babasının ilk öyküsünün 1939'da Türk Sözü gazetesinde yayımlandığını belirtir). Yazarın ilk öykü kitabı olan 'Duygu' 1948'de, ilk romanı 'Babaevi' ise 1949'da okuyucuyla buluşur. 1964'de 'Devlet Kuşu' romanını 'İspinozlar' adıyla tiyatro oyununa uyarlayan Orhan Kemal, Ulvi Uraz Tiyatrosunda sahnelenen bu oyunun ilk gösteriminde Boyacı Bayram rolüyle sahneye de çıkar. İlk inceleme kitabı, 'Senaryo Tekniği ve Senaryoculuğumuzla İlgili Notlar'ı 1963'te, ilk anı kitabı olan 'Nazım Hikmet'le 3.5 Yıl'ı da 1965'te yayımlayan yazarın filme çekilmiş çok sayıda senaryosu da vardır. Bunlarla birlikte yazarın birçok eseri de sinemaya uyarlanmıştır.

Orhan Kemal'in yazarlığının merkezinde romanları ve öyküleri vardır. Onun eserlerinin ana kanavasını toplumsal dönüşümün, kapitalist ilişkilerin, sınıfsal ilişkilerin, toprak kavgalarının, sömürülen insanların (özellikle işçi ve köylüler) dünyalarıdır. Eleştirel - toplumcu gerçekçi bir bakış açısıyla işçi ve köylüler üzerinden toplumun sorunlarına, açmazlarına ışık tutar. Çocukluğundan beri içinde yaşamış olduğu gerçeklik onun tüm eserlerinin temel izleğini oluşturur. Kendi sanat anlayışına dair şu notları düşer: *"Yazmak için yaşamak, duymak, halkı algılamak gerekir. Bir yazı adamı için çok gereklidir halkın içinde kalabilmek. Ve halkın değişimini algılamak. Hatta değişimi yakalamak, bu*

değişimin dışına düşmemek". "Ben saf halk çocuklarının nasıl sömürüldüklerini gördüm. Yurdunu seven bir insan, yazar olarak; yurdumun kalkınmasının gerekleri üzerine düşündüm, yazdıklarımla eyleme katıldım. Karınca kararınca tabii... Hikayelerimde, romanlarımda şunları belirttim: Halkım sömürülüyor, eziliyor. Bu koşulların ortadan kaldırılması gerekiyor".

Son derece güçlü bir gözlem yeteneğinin yanı sıra olay örgülerindeki sağlam ve tutarlı yapı, karakterlerindeki derinlik ve sahicilik ile diyaloglarındaki sıcak, akıcı ve kurguyu yapılandırıcı işlevi onun en dikkat çeken özelliklerindedir. Özellikle diyalog yapısı çok sayıdaki eserinin temel anlatısını inşa eden bir etki alanına sahiptir. Hem kurguyu biçimlendirir hem de tipe uygun konuşmaları, eylemi başlatan ve yürüten dinamizmi, yoğun - devingen ritmi, Türkçenin zengin idyom gücünden yararlanması ve tiyatral yapısıyla yazarın yazın kimliğinin oluşumuna etki eder. Mehmet Narlı 'anlatıcı' üzerinden diyalog yapısıyla ilgili şunu söyler; *"Gerçekten de hikâye ve romanlarının teknik anlamdaki en büyük ortaklığı da diyalogdur. Yazarın seçtiği vaka dışı anlatıcı, şahısların iç dünyalarına pek girmez; onların davranış ve konuşmalarını gösterir. Okuyucu gözünün önünde cereyan eden olay ve konuşmalar aracılığı ile şahısları tanır. Zaman zaman araya giren anlatıcı, yazarın diliyle değil, şahısların seviyesine göre konuşur".*

Karakterler ise kendilerine özgü karakteristik özelliklerinden ziyade toplumsal boyutlarıyla dikkat çekerler. Bu anlamda tip kategorisinde değerlendirilebilecek olan kişileri, genellikle yakın geçmişimize ait tarım ve fabrika işçileri, köylüler, şehre göç etmiş küçük insanlar, haylaz ve yoksul gençler, avarelikten işçiliğe, ağılıktan patronluğa geçiş sürecindeki insanlar ile yoksul kenar mahalle insanlarından oluşur. Üzerlerinden yer yer komiğin, çoğunlukla da yoksul ve yoksun yaşamın trajedisinin yansıtıldığı karakterler toplumsal açmazların taşıyıcısıdır. Bunların yanı sıra, ilk eserlerinde ekmeği ve emeği işleyen Orhan Kemal son eserlerinde, özellikle 'Avare Yıllar'dan sonrakilerde aşk olgusunu ön plana çıkarır. Bu noktadan sonra kahramanları yeni arayışlara girer. Yoksul ama kusursuz bir bedene sahip olan ve çıkış yolunu varlıklı kızları kendisine bağlamakta bulan bir erkek tipine yönelir. Bununla birlikte "küçük adam" piskozundan kurtulan Orhan Kemal 'Bereketli Topraklar Üzerinde' ile ben merkezli konulardan daha geniş mekanlara açılır.

Orhan Kemal, *"eserlerinizdeki tiplerden en çok hangilerini seversiniz?"* sorusuna, 'Edebiyatçılarımız Ne Diyor' adlı esere konu olan şu yanıtı verir; *"Şöyle sıralayabiliriz: Küçük Adam, Murtaza, Cemile... Hayır Hayır, bütün tiplerimi severim. Bir sanatçı olarak böyle bu. İnsan olarak Avare Yıllar'daki İzzet Ustayı, Bereketli Topraklar Üzerinde romanındaki Muhsin Usta'yı... Ama sevmekten neyi kast ettiğinizi anlayamadım. Sadece sempati mi? 72. Koşuş'taki Ahmet Kaptan kadar, Berbat Tevfik'i de severim. Çünkü en fena insanlar bile ellerinde olmayan sebeplerle fena olmaktadır. Kısacası sevmeye, sevmeye muhtaçtırlar".*

Geneli itibarıyla 1930-1970 dönemlerine ilişkin ülkemizdeki insan-toplum ilişkilerini toplumcu-eleştirel bir bakış açısıyla ele alan ve özellikle roman ve öyküleriyle Türk edebiyatının önemli kalemlerinden olan Orhan Kemal'in eserleri genel olarak şöyle sınıflandırılabilir: Otobiyografik nitelik taşıyanlar, büyük kente göç etmiş, işçi-işveren ve yaşam koşullarını zorlayan işçilerin yaşantılarını işleyenler, küçük ve yoksun insanların dünyasını anlatanlar, toplumsal açmazlar ve cinsel sorunları ele alanlar, mizahi olarak sosyal eleştiride bulunanlar ile özlem ve mutluluk arayışlarını içerenler.

1958'de 'Kardeş Payı' ve 1969'da 'Önce Ekmek'le Sait Faik Hikâye ödülü, 1969'da yine 'Önce Ekmek' ile Türk Dil Kurumu Öykü ödülünü kazanan Orhan Kemal, yaşamına 30 roman (3'ü ölümünden sonra oğlu Işık Ögütçü tarafından yayımlandı), onlarca öykü ve şiir ile tiyatro oyunları, senaryolar, inceleme, anı ve söyleşi eserleri sığdırdı.

Romanları: Bozuk - düzensiz bir toplumda bireylerin ezilişlerini ve sürüklenişlerini küçük adam metaforu üzerinden

anlatan Baba Evi (1949), çocukluktan yetişkinliğe geçişte yaşanan zorluklar, yaşam mücadelesi, korkular ve kaçışları konu alan Avare Yıllar (1950), görevini her şeyin üstünde tutan sorumluluk sahibi bir bekçinin toplum tarafından sömürülüşünü ele alan Murtaza (1952), bir işçi kızın saf aşkını anlatan Cemile (1952), Çukurova'ya gelen mevsimlik işçilerin tarlalarda ve fabrikalardaki gündelik yaşamlarını yansıtan Bereketli Topraklar Üzerinde (1954), sokaklarda yaşamak ve çalışmak zorunda kalan çocukların yaşamına ayna tutan Suçlu (1957), kalabalık bir ailenin yaşam mücadelesi ve zenginlik özlemi ile gecekondulu bir gencin yaşama tutunma çabalarını konu alan Devlet Kuşu (1958), Adana'nın işçi mahallelerindeki yaşamı yansıtan Vukuat Var (1958), emekçi bir kadının toplumun çarkları arasında yaşamaya çabalamasını anlatan Gavurun Kızı (1959), yoksulluğu ve geçim sıkıntısını acımasız yaşam koşulları üzerinden aktaran Küçücük (1960), küçük adamın evlilik yaşamını ele alan Dünya Evi (1960), gelin ve kayınvalide çekişmelerini toplumsal açmazlar üzerinden yansıtan El Kızı (1961), fakir bir mahalle kızının zamanla bir çiftliğin hanımı olması sürecini ele alan Hanımın Çiftliği (1961), kalabalık bir aileye sahip olan bir ayakkabı tamircisinin toplumun ve sistemin çarkları arasındaki mücadelesini konu edinen Eskici ve Oğulları (1962), köylerinden İstanbul'a göç eden insanların zorluklarla dolu yaşamlarını anlatan Gurbet Kuşları (1962), bir delikanlının zor koşullar altında verdiği yaşam savaşını ve yaşama tutunma çabalarını ele alan Sokakların Çocuğu (1963), fabrika katipliğinden ağa olan bir kişinin yaşam serüvenine ayna tutan Kanlı Topraklar (1963), bir genç kızın zorlu çalışma koşullarındaki mücadelesini yansıtan Bir Filiz Vardı (1965), kendine müfettiş süsü vererek saf insanları kandıran bir kişi üzerinden toplumun ve sistemin bozuk yanlarına ayna tutan Müfettişler Müfettişi (1966), yaşadığı ilçeden ünlü olmak ve para kazanmak umuduyla göç eden genç bir kızın serüvenini konu alan Yalancı Dünya (1966), küçük insanların evlerini ve gündelik yaşamlarını yansıtan Evlerden Biri (1966), sorumsuz bir gençliğin aileleriyle ilişkilerini anlatan Arkadaş Islıkları (1968), her türlü zorluğa göğüs germiş bir kızın destansı yaşam savaşını ele alan Sokaklardan Bir Kız (1968), Müfettişler Müfettişi romanının devamı niteliğindeki Üç Kağıtçı (1969), kötü yola düşen saf ve masum bir kızın yaşam serüvenini gözler önüne seren Kötü Yol (1969), bir suçlunun kaçarken sığındığı evdeki insanlarla kurduğu ilişkiyi yansıtan Kaçak (1970); ölümünden sonra ise Tersine Dünya (1986), Dünya Dönüyor (1953), Neden Böyle (1956), Uçurum (2014).

Öykü Kitapları: Duygu (1948), Menevşe (1948), Ekmek Kavgası (1949), Sarhoşlar (1951), Çamaşırcının Kızı (1952), 72.Koğuş (1954), Grev (1954), Arka Sokak (1956), Kardeş Payı (1957), Babil Kulesi (1957), Dünyada Harp Vardı (1963), Mahalle Kavgası (1963), İşsiz (1966), Önce Ekmek (1968); ölümünden sonra ise Küçükler ve Büyükler (1971).

Çocuk Kitapları: Aslan Tomson (1976, ölümünden sonra), İnci'nin Maceraları (1979, ölümünden sonra).

Tiyatroya Uyarlanan Eserleri: İspinozlar (1965), 72. Koğuş (1967), Murtaza (1969), Eskici Dükkânı (1968), Kardeş Payı (1968), Üçkağıtçı (1969); ölümünden sonra Tersine Dünya (1986 - 2022), Arkadaş Islıkları (2022), Nazım Hikmet'le 3.5 Yıl (2022).

İnceleme: Senaryo Tekniği ve Senaryoculuğumuzla İlgili Notlar (1963)

Anı: Nazım Hikmetle 3.5 Yıl.

Röportaj: İstanbul'dan Çizgiler (1971, ölümünden sonra)

Senaryoları: Altı Ölü Var (İpsala Cinayeti) (1953) Yönetmen: Lütfi Ö. Akad (çoklu yazar), Sevdaya Koşanlar (1959) Yönetmen: İhsan Tomaç, Acı Zeytin (1961) Yönetmen: Nişan Hançer, Aşka Kinim Var (1962) Yönetmen: Semih Evin

(çoklu yazar), Mağrur Kadın (1962) Yönetmen: Burhan Bolan (çoklu yazar), Gurbet Kuşları (1964) Yönetmen: Halit Refiğ (çoklu yazar), Bu Şehrin Belalısı (1966) Yönetmen: Ertem Göreç (çoklu yazar), Yaprak Dökümü (1967) Yönetmen: Memduh Ün (çoklu yazar).

Eserlerinden Uyarlanan Sinema Filmleri: Meyhanecinin Kızı (Mapushane Çeşmesi) (1958), Suçlu (1960), Avare Mustafa (1961), Üç Tekerlekli Bisiklet (1962), Murtaza (1965), Bu Şehrin Belalısı (1966), El Kızı (1966) Vukuat Var (1972), Sokaklardan Bir Kız (1974) Bereketli Topraklar Üzerinde (1979), Devlet Kuşu (1980), Kaçak (1982), Bekçi (1986), 72. Koşuş (1987), Eskici ve Oğulları (1990), Tersine Dünya (1993).

Bünyamin AYDEMİR

KAYNAKÇA

ALBAYRAK B. Sadık, **Adana'dan İstanbul'a Büyük Dönüşümün Yazarı Orhan Kemal**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları 2021.

ALTINKAYNAK Hikmet, Hikâye Yazarı Olarak Orhan Kemal, Yazko Yayınları, İstanbul 1983.

AYDEMİR Bünyamin, EROL Seyfettin Süha, "Romandan Tiyatroya Orhan Kemal", **Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 10, Mart 2017, s.378-388.

BAYDAR Mustafa, **Edebiyatçılarımız Ne Diyorlar**, Varlık Yayınları, İstanbul 1960, s.24.

GEÇGEL Hulusi, "Orhan Kemal", **Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı**, Anı Yayıncılık, Ankara 2011, s.327.

GÜLTEKİN Mehmet Nuri, **Orhan Kemal'in Romanlarında Modernleşme, Birey ve Gündelik Hayat**, Everest Yayınları, İstanbul 2011, s.32.

İLBEY Hurşit, **Orhan Kemal - Hayatı-Sanatı-Eserleri-Eserlerinden Seçmeler**, Hikmet Yayınları, İstanbul 2002, s.12.

KARACANLAR Yusuf Kenan, Orhan Kemal, Tüm Yayınları, İstanbul 1974.

KEMAL Orhan, **Yazmak Doludizgin - Günlükler ve Şiirler**, Everest Yayınları, İstanbul, 2007, s.78.

KORKMAZ Dr. Ramazan, "Orhan Kemal", **Yeni Türk Edebiyatı 1839-2000**, Grafiker Yayınları, İstanbul 2014, s.2.

NARLI Mehmet, **Orhan Kemal Romanları Üzerine Bir İnceleme**, Mehmet Narlı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002, s.328.

NARLI Mehmet, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İSAM Yayınları, İstanbul 2019, s.372-374.

<https://www.evrensel.net/haber/434398/orhan-kemal-kimdir-eserleri-neler> (Erişim 2022)

<http://www.orhankemal.org/com/hayati.htm> (Erişim 2022)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Orhan_Kemal (Erişim 2022)

29/03/2025 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/orhan-kemal/?pdf=5779> adresinden erişilmiştir